

precedens; quia æque illos comprehendit, ac recedentes et accedentes. Denique in fine hujus clausulæ addita est illa amplificatio, quæ in superiori ommissa est, scilicet: *Et in his dantes auxilium, consilium, et favorem.* Concordantur plura decreta, 87 dist., et cap. Romipetas, et cap. Illi, 24, quæst. 1.

Undecima censura contra persequentes aliquas personas Ecclesiasticas in dignitate constitutas.

69. *Navarri dictum rejicitur.* — Undecima censura fertur in omnes interficientes, mutilantes, vulnerantes, percutientes, capientes, incarcerantes, detinentes, vel hostiliter insequentes S. Romanæ Ecclesiæ Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Sedisque Apostolicæ Legatos, vel Nuncios, etc. Similis fere censura, et reservata, lata est in Clementina *Si quis suadente*, de Pœnis, quantum ad offendentes personas Episcoporum. Et in cap. Felicis, de Pœnis, in 6, quantum ad offendentes personas Cardinalium, ubi plures aliæ pœnæ præter excommunicationem reservatam eis imponuntur. Dicit tamen Navarr., n. 67, quod quantum ad illud caput, et pœnas in eo contentas, æquantur Cardinalibus Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Legati, seu Nuncii Apostolicæ Sedis; nullam tamen probationem adducit, nec video unde id colligat. Quia licet in hac clausula Bullæ æquiparentur, tamen ex vi illius solum exæquantur quoad censuram hic latam pro offensis in ea numeratis contra hujusmodi transgressores; inde tamen non potest fieri extensio ad pœnas latas in dicto cap. Felicis. Neque alibi extensionem illam factam esse reperio. Unde quod tertio loco ibidem notat, supervacaneum mihi esse videtur, quia quoad actiones in hac clausula expressas, satis evidenter in ea declaratum est, eos, qui talia agunt contra Patriarchas, Archiepiscopos, etc., incurrere censuram Bullæ, quæ, quoad personas Cardinalium coincidit cum censura illius cap. Felicis. Et quoad personas Episcoporum cum lata in dicta Clementina *Si quis suadente*. Si quæ vero sunt actiones in illis decretis, quæ hic non numerantur, vel comprehenduntur, ratione illarum non incurreretur hæc censura, ut est Bullæ, sed tantum ut est juris communis. Si quis autem recte consideret actiones superius numeratas, et quæ statim adjungemus, inveniet nihil esse prohibitum in illis juribus, quod hic non con-

tineatur. Solum aliæ pœnæ ommissæ sunt, quia hæc Bulla propter censuras tantum promulgatur.

70. *Quales debeant esse hæ actiones ad incurrendam hujusmodi censuram.* — *Quid Episcopi nomen significet in hac clausula.* — Prædicta igitur verba nulla fere nova expositione indigent; nam verba, quæ significant actiones, satis per se clara sunt, et quælibet earum ex suo genere sufficit ad incurrendam hanc censuram. Dico autem, *ex suo genere*, quia semper requiritur peccatum mortale; posset autem interdum esse veniale ex levitate materiæ; interdum etiam posset esse nullum peccatum, si actio fieret in defensionem propriam, quia tunc non esset actio injuriosa. Prædicta autem verba formaliter sumenda sunt, quatenus significant injurias actiones, ut per se constat. Denique aliquando posset esse peccatum mortale, non tamen ejus speciei aut circumstantiæ, quam hæc clausula et censura requirit, ob facti et personæ ignorantiam; ut si quis vulneret Cardinalem noctu incedentem, vel mutato habitu, ignorans illum esse Cardinalem, etiamsi alias peccet mortaliter, non incurreretur hanc censuram, quia formaliter, et secundum speciem, vel circumstantiam culpæ non agit contra hanc Bullam; unde neque est contumax, ut in simili dicemus infra explicando canonem *Si quis suadente*. Denique voces etiam illæ, quæ significant personas, seu dignitates earum, in quarum favorem hæc censura lata est, satis sunt notæ. Solum advertit Cajet., verb. *Excommunicatio*, cap. 12, et sequitur eum Navarrus, Episcopum hujusmodi decretis intelligendum esse, qui consecratus est, non electum, etiam confirmatum, et possessionem adeptum; quia hic non est simpliciter Episcopus, sed secundum quid; et quia ex parte, qua hæc constitutio pœnalis est, restringi debet. Sed objici potest, quia hæc lex, licet nocentibus odiosa videatur, tamen Episcopis favorabilis est, et ex hac parte amplianda, ut in simili dicemus late infra, explicando canonem *Si quis suadente*. Item quia Episcopus electus, et confirmatus, jam potest actus Episcopi exercere, juxta cap. At si Clerici, § De adulteriis, de Judiciis. Unde sæpe diximus, nomine Episcopi venire hunc Episcopum. Nihilominus non sentio recedendum a priori sententia, quia licet hic Episcopus sit vere Episcopus, quoad ea, quæ jurisdictionis sunt, adhuc tamen deest illi consecratio, quam præcipue videntur hæc, et

similia privilegia respicere. Non enim propter jurisdictionem, sed propter consecrationem clero est immunitas concessa; et ideo verisimilius videtur hic esse sermonem de Episcopo consecrato.

71. *Alia actio ob quam eadem incurritur excommunicatio.* — Præter actiones vero supra dictas additur alia, etiam principalis, his verbis: *Ac eos a suis diœcesibus, territoriis, terris, seu dominiis ejicientes.* Et ex hac parte hanc censuram incurrunt principes, aut gubernatores reipublicæ, qui per hujusmodi exilia, aut ejectiones cogunt hujusmodi personas Ecclesiasticas ad aliquid faciendum, vel omittendum, eis mandantes, ut a suis diœcesibus, vel territoriis exeant, vel ab illis terris, in quibus vel legationem acceperunt, vel jurisdictionem habent, aut dominium, vel certe ab illis, in quibus nati sunt, aut domicilium habent; nam illæ etiam proprie dicuntur terræ suæ. Adverto tamen, non satis esse ad incurrendam hanc censuram hujusmodi exilia comminari, donec opere compleantur, propter regulam sæpe repetitam, quod actus debet esse consummatus. Recte etiam advertit Navarrus, quod si hæc personæ compellantur exire e terra non sua, ut e Curia Regis, vel aliquid simile, non incurreretur hæc censura, licet alias peccetur; quod satis patet ex verbis clausulæ.

72. *Ejusdem clausulæ extensio.* — *Ratum habere quid sit in præsentis.* — Denique additur extensio, *ad mandantes, rata habentes et præstantes eis auxilium, consilium, et favorem.* In quibus duo tantum indigent declaratione. Unum est, quid sit in præsentis ratam habere talem actionem, seu injuriam. In quo breviter dicendum est, ratam habere non esse utcumque consentire, approbare, vel laudare tale factum; nam qui hæc faciunt sine ullo influxu in talem actionem, non incurrunt hanc censuram. Est ergo illa particula explicanda juxta duas regulas juris 9 et 10, in 6. Prior est, neminem posse ratam habere quod ipsius nomine non est gestum. Ex qua habetur, consensum in præteritum factum alienum, ut alienum est, non esse ratihabitionem. Posterior est, ratihabitionem retrotrahi, et mandato comparari, juxta cap. ult. de Sentent. excomm., in 6. Et ita in præsentis ratihabitione tunc proprie dicitur, quando est mandatum quoddam virtuale. Propter quod dicit Navarrus in dicto num. 67, quod licet illa particula fuisset ommissa, prout fuit in Gregoriana Bulla, nihilominus intellige-

retur contenta sub illa particula, *Mandantes.* Atque eadem declaratio sumitur ex Glossa in dicto cap. Felicis, verbo *Ratum habentes.* Adverto tamen, quod licet a principio non sit actio facta nomine alicujus, si tamen habet tractum successivum, ut est detentio, vel incarceratio; et postea illam ratam habet, cum alias haberet potestatem ad irritandam illam, seu remedium adhibendum, idque facere teneatur, et omittat, ex tunc contrahet hanc censuram; quia licet non possit proprie ratam habere, v. gr., incarcerationem ut a principio factam, habet tamen ratam continuationem ejus seu detentionem talis personæ; quod satis est ad incurrendam hanc censuram.

73. Aliud explicandum erat, an in his verbis contineantur omnes extensiones, quæ per plura verba habentur in dicto cap. Felicis, et dicta Clement. 1, de Pœnis. Nam præter hæc verba ibi additur: *Vel socius fuerit facientis, aut postea receptaverit, vel defensaverit scienter eundem;* nam de his omnibus Navarrus supra generatim ait, in verbis Bullæ includi omnia illa verba Clementinæ, et cap. Felicis. Et quidem quantum ad primam particulam, scilicet, *socium esse criminis*, res videtur indubitata; nam qui socius est criminis, auxilium confert, et favorem, imo ipse etiam facit. De secunda autem, et tertia particula mihi est dubium; nam, qui post commissum crimen delinquentem receptat, non propterea mandat, aut ratum habet delictum modo supra explicato; neque etiam confert auxilium, vel consilium ad tale delictum, quia auxilium est de præsentis, consilium de futuro; neutrum autem est ad præteritum. Quod vero receptatio sit auxilium ad se tuendum, vel occultandum, ne a ministris justitiæ capiatur, licet alioqui malum esse possit, non tamen est in hac Bulla specialiter prohibitum sub tali censura. Sicut etiam non est prohibitum dare consilium ad fugiendum, vel evadendum manus insequentium. Nam expresse in dicta Bulla dicitur: *Ad ea*, scilicet, quæ ibi narrata fuerant; dare ergo auxilium, vel consilium ad actionem longe diversam, et ibi non contentam, nihil ad hanc clausulam refert. Et eadem ratione, licet receptare sit etiam præbere favorem, non tamen ad committenda delicta ibi prohibita, sed ad vitandum fortasse supplicium eorum. Eadem dubitatio est de altera particula, *scienter defensaverit*; nam si hæc defensio est post commissum delictum, ut

supponitur, et in dicto cap. Felicis, explicatur per illam particulam, *postea*, talis defensio, nec est auxilium, nec favor ad ea, quæ ibi prohibentur. Quæ ratio convincere mihi videtur, quando delictum omnino jam præterit, et solum agitur de supplicio delinquentis. At vero si delictum adhuc pendet in futurum, quia habet continuationem aliquam, vel, ut aiunt, tractum successivum, ut est detentio, vel incarceratio, vel quia agitur de reparando damno facto, v. gr., per spoliationem honorum, tunc receptare, et defendere, esset auxilium, vel favorem præbere ad continuationem delicti vel damni illati; et ita omnes illæ particulæ comprehenderentur sub his particulis Bullæ.

Duodecima excommunicatio contra percutientes, aut spoliantes eos, qui in Romana Curia causas agunt, occasione earumdem causarum.

74. Duodecima censura fertur in eos, qui occasione causarum, vel negotiorum occidunt, seu quoquo modo percutiunt, aut bonis spoliant per se, vel alios, sequentes personas, scilicet, omnes Ecclesiasticos, vel seculares ad Romanam Curiam super eorum causis, et negotiis recurrentes, ac illa in eadem Curia prosequentes, aut procurantes, negotiorumque gestores, advocatos, procuratores, et agentes, seu etiam auditores, vel iudices super dictis causis, vel negotiis deputatos. In qua clausula satis claræ sunt actiones, quæ prohibentur, et puniuntur, et personæ, circa quas tales actiones debent exerceri, quæ ibi fuse nominantur. Personæ vero, a quibus possunt illæ actiones fieri, non nominantur, quia quoad eas universalis est constitutio, et cum illa amplificatione, *per se, vel alios*. Unde solum advertendum, hic non puniri illas actiones, quacumque ratione fiant contra has personas; sed solum, *si fiant occasione causarum, aut negotiorum hujusmodi*, ut expresse ibi dicitur. Itaque non tam hic intenditur favor personarum, ut sic dicam, quam censurarum, ne illarum cursus, aut expeditio, vel executio, aut litterarum impetratio, aut alia hujusmodi impediatur; quod fieret, si personæ, per quas hæc sunt tractanda, vel expedienda, ea ratione prædictis injuriis afficerentur. Advertit etiam Navarrus, num. 68, ad incurrendam hanc censuram non esse necessarium, ut prædictæ actiones, seu impedimenta fiant auctoritate judiciaria laica, sed sufficere, ut

fiant privata, vel Ecclesiastica; citatque Cætanum contra sentientem, non designat tamen locum. Neque ego invenio; nam in verbo *Excommunicatio*, cap. 45, ubi hanc clausulam exponit, id non docet. Imo ait, hanc censuram quoad personas offendentes esse universalem. Unde id, quod Navarrus notat, adeo est clarum, ut nemini, credo, posset in dubium venire, quia verba Bullæ sunt universalialia, neque ullam mentionem faciunt laicæ potestatis; nec ulla probabilis ratio excogitari potest ad illam limitationem adjungendam. Quin potius in postremis verbis hujus clausulæ additur extensio ad omnes personas, quæ quovis modo cooperantur, vel concurrunt ad prædictas actiones, his verbis: *Qui per se, vel alios directe, vel indirecte delicta hujusmodi committere, exequi, vel procurare, aut in eisdem auxilium, consilium, vel favorem præstare non verentur, cujuscumque præminentia, et dignitatis fuerint*. Quæ et per sese, et ex dictis satis clara sunt.

Decima tertia excommunicatio contra appellantes ad laicam potestatem in causis Ecclesiasticis ad impediendam executionem litterarum Apostolicarum.

75. Decima tertia censura fertur in omnes, qui prætextu frivolæ appellationis a gravamine, vel futura executione litterarum Apostolicarum ad Curias seculares, et laicam potestatem recurrunt in causis Ecclesiasticis ad impediendam executionem aliquarum litterarum Apostolicarum quovis modo a prædicta Sede emanantium. Hæc est enim summa illius clausulæ, quæ in cap. Quoniam, de Immunit. Ecclesiast., in 6, hic vero pluribus verbis proponitur, et amplificatur tam ex parte personarum sic offendentium Sedem Apostolicam, quam ex parte litterarum, quarum occasione fit offensio; et etiam ex parte actionum, seu modorum, quibus talis offensio fieri potest. Nam ex parte personarum dicitur, *tam Ecclesiasticas, quam seculares cujuscumque dignitatis*. Et ita est universalis illa censura. Ex parte vero litterarum dicitur: *Etiam in forma Brevis tam gratiam, quam justitiam concernentium; necnon citationum, inhibitionum, sequestrorum, monitoriorum, processuum executorialium, et aliorum decretorum a nobis, seu a Sede prædicta, seu Legatis, Nunciis, Præsidentibus Palatii nostri, et Cameræ Apostolicæ Auditoribus, commissariis, aliisque iudicibus et*

delegatis Apostolicis emanatorum, et quæ pro tempore emanaverint. Quoad actiones vero, seu modos delinquendi dicitur: *Ad laicam potestatem recurrunt, et ab ea, instante etiam fisci procuratore, vel avvocato, appellationes hujusmodi admitti, ac litteras, citationes, inhibitiones, sequestra, monitoria, et alia prædicta capi, et retineri faciunt; quive illa simpliciter, vel sine eorum beneplacito, et consensu, vel examine, executioni demandari, aut ne tabelliones, et notarii super hujusmodi litterarum, et processuum executionem instrumenta, vel acta conficere, aut confecta parti, cujus interest, tradere debeant, impediunt, vel prohibent*. Ac etiam partes, seu eorum agentes, notarios, executores, et subexecutores litterarum, citationum, monitoriorum, et aliorum prædictorum capiunt, percutiunt, vulnerant, carcerant, detinent, ex civitatibus, locis, et regnis ejiciunt, bonis spoliant, petere faciunt, concutiunt, et comminantur per se, vel alium, seu alios publice, vel occulte; quive aliis quibuscumque personis in genere, vel in specie, ne pro quibuscumque eorum negotiis prosequendis, seu gratiis, vel litteris impetrandis ad Curiam Romanam accedant, aut recursum habeant, seu gratias ipsas, vel litteras a dicta Sede impetrent, seu impetratis utantur, directe, vel indirecte prohibere, statuere seu mandare, vel eas apud se, aut notarios, seu tabelliones, vel alias quomodolibet retinere præsumunt. Materia hujus censuræ hoc tempore latissima est, et multum agitata, præsertim in Hispania; et ideo melius duxi eam alibi fuse tractandam relinquere, quam ea brevitate, quam hic locus postulat, attingere.

Decima quarta censura contra eos, qui causas spirituales prætextu litterarum Apostolicarum ad se advocant, ut illarum executionem impediunt.

76. Decima quarta censura non dissimilis præcedenti fertur in eos, qui ad se advocant causas spirituales, prætextu litterarum Apostolicarum, et ita impediunt executionem aliarum litterarum, quibus parendum esset. Clausula autem hujus censuræ proluxa est, nec potest melius exponi, quam eam ad litteram referendo. Excommunicat ergo omnes, et singulos, qui per se vel alios, auctoritate propria et de facto, quarumcumque exceptionum vel aliarum gratiarum, et litterarum Apostolicarum prætextu, beneficiales, et decimarum,

ac alias causas spirituales, et spiritualibus annexas, ab auditoribus, et commissariis nostris aliisque iudicibus Ecclesiasticis advocant, illorumve cursum, et audientiam, ac personas, Capitula, Conventus, Collegia, causas ipsas prosequi volentes impediunt, ac de se illarum cognitione tanquam iudices interponunt. In quibus verbis illud solum advertendum est, hic solum excommunicari eos, qui auctoritate judiciaria hoc faciunt, et prætextu litterarum Apostolicarum. Utrumque enim sub particula copulativa proponitur. Unde hæc clausula vel supponit tales litteras, vel gratias Apostolicas nullas esse, sed falso confingi, aut certe eas revocat, quæcumque illæ fuerint. Et eodem tenore additur: *Quive partes actrices, quæ illas (scilicet causas) committi fecerunt, et faciunt, ad revocandum, et revocari faciendum citationes, vel inhibitiones, aut alias litteras in eis decretas, et ad faciendum, vel consentiendum eos contra quos tales inhibitiones emanarunt, a censuris, et pœnis in illis contentis absolvi, per statutum, vel alias compellunt, vel executionem litterarum Apostolicarum, seu executorialium processuum, et decretorum prædictorum quomodolibet impediunt, vel suum favorem, consilium, aut assensum præstant, etiam prætextu violentiæ prohibendæ, vel aliarum prætensionum, seu etiam donec ipsi ad nos informandos, ut dicunt, supplicaverint, aut supplicari fecerint, nisi supplicationes hujusmodi coram nobis, et Sede Apostolica legitime prosequantur, etiamsi talia committentes fuerint Præsidentes Cancellariorum, Consiliorum, Parlamentorum, Cancellarii, vicecancellarii, Consilarii ordinarii, vel extraordinarii quorumcumque Principum secularium, etiamsi Imperiali, Regali, Ducali, vel alia quæcumque præfulgeant dignitate, aut Archiepiscopi, Episcopi, Abbates Commendatarii, aut Vicarii fuerint*.

77. In quibus verbis præsertim notanda sunt illa: *Etiam prætextu violentiæ prohibendæ*; hic est enim præcipuus titulus, sub cuius specie solent Principes et eorum ministri nonnulla facere, quæ videntur huic dispositioni contraria. Quod putant sibi esse licitum, quia fit ad impediendum, ne aliquis sine justâ causa, et absque vera Summi Pontificis informatione a suo beneficio deturbetur, aut aliam similem injuriam gravem patiatur, quam aut vix, aut nullo modo possit reparare: *Quod* (inquit Navarrus) *ut ubique fere in illis regnis, scilicet Hispaniæ, et Galliæ,*

servatur, ita multi jure munire conantur; an vero satis muniant, necne, S. D. N. definitioni remitto. Quod et ego nunc faciendum censeo, solumque adverte circa illa verba: aut Archiepiscopi, etc., ex eis constare verum esse, quod Cajetanus, verb. Excommunicatio, cap. 29, circa similem censuram notavit, scilicet, non solum ligare laicas personas, quamvis contra eas videatur præcipue lata, sed etiam Ecclesiasticas, quæ similia præsumunt alia auctoritate, quam Ecclesiastica; sæpe enim personæ Ecclesiasticæ in Curiis Principum secularium hujusmodi muneribus funguntur, quibus si male utantur contra libertatem Ecclesiasticam, et contra tenorem hujus Bullæ, ejus censuras incurrunt. Quod non tantum pro hac clausula, sed etiam pro præcedente, et pro sequentibus dictum intelligatur.

Decima quinta censura contra trahentes ad tribunal seculare personas Ecclesiasticas, aut statuta facientes, ex quibus libertati Ecclesiasticæ derogetur.

78. Decima quinta censura fere annexa præcedenti fertur in eos, qui ex prætenso aliquo officio ex numeratis in fine præcedentis clausulæ, scilicet Præsidentia, Cancellaria, etc., seu quod idem est, *ex eorum*, id est Principum secularium, *prætenso officio, vel ad instantiam partis, aut aliorum quorumcumque personas Ecclesiasticas, Capitula, Conventus, Collegia Ecclesiarum quarumcumque coram se, ad suum tribunal, audientiam, cancellariam, Consilium, vel Parlamentum præter juris canonici dispositionem, trahunt, vel trahi faciunt, aut procurant, directe vel indirecte, quovis quæsito colore, necnon qui statuta, ordinationes, constitutiones, præeminentias, seu quævis alia decreta in genere, vel in specie, ex quavis causa, et quovis quæsito colore, atque etiam prætextu cujusvis consuetudinis, aut privilegii, aut alias quomodolibet fecerint, ordinaverint, vel publicaverint, vel factis, et ordinatis usi fuerint, unde libertas Ecclesiastica tollitur, seu in aliquo læditur, vel deprimitur, aut alias quovis modo restringitur, seu nostris, et dictæ Sedis, aut quarumcumque Ecclesiarum jurebus, quomodolibet directe aut indirecte, tacite, vel expresse præjudicatur.*

79. Prior pars hujus clausulæ exponitur. — In qua clausula duæ partes sunt distinguendæ. Prior est contra offendentes personas

vel communitates Ecclesiasticas, non quovis genere offensionis, sed per abusum officii seu jurisdictionis temporalis eas trahendo ad temporalia tribunalia. Circa quam partem solum est advertendum, hanc censuram solum comprehendere eos, qui judiciaria auctoritate laica hoc modo abutuntur in personas Ecclesiasticas; hanc enim vim habent illa verba, *ex eorum prætenso officio*. Sunt tamen attente consideranda et ponderanda verba illa, *directe vel indirecte*; sæpe enim hujusmodi iudices vocant personas Ecclesiasticas non quidem ad suum tribunal, nec formaliter ac directe utendo officio, seu jurisdictione iudicum; indirecte tamen videri possunt eos trahere ad suum tribunal et tanquam iudices; nam moraliter loquendo inviti coguntur comparere, nec venirent vocati, nisi personæ, a quibus vocantur, talia munera obirent. Et coguntur coram eis reddere rationem suarum actionum, quæ ad iudices laicos non pertinent, et indirecte illos puniunt, dum eos in tali loco vel civitate invitos detinent, magnasque expensas facere cogunt; quæ omnia videntur comprehendere sub illa particula, *indirecte*, et illa, *quovis quæsito colore*. Nihilominus tamen, quia hujusmodi actiones externæ non sunt ex se determinatæ ad hoc genus tractionis moraliter violentæ, nec tendunt per se ad comparandum in iudicio, quod nomen tribunalis in rigore significat, non possumus eas damnare ut per se malas et semper contrarias huic dispositioni, sed juxta intentionem operantis, et juxta occasionem, et modum vocandi, in foro præsertim conscientia, discernendum est, an talis actio sit saltem indirecte hic prohibita, vel potius secundum canones sit permissa. Attente enim illa etiam verba huic parti addita sunt, scilicet, *præter juris canonici dispositionem*, ut scilicet indicarentur, non quamcumque actionem, vocationem, sed illam, quæ est contra sacros canones, esse hic sub censura prohibitam, ut etiam Navarrus animadvertit.

80. Posterior clausulæ pars exponitur. — An scriptores horum statutorum hac clausula comprehendantur. — Altera pars hujus clausulæ est contra offendentes libertatem et jura Ecclesiastica per statuta illis quovis modo contraria, et quocumque colore edita etiam titulo consuetudinis, privilegii, etc. Extatque similis prohibitio in cap. Noverit, de Sent. excommun., quanquam differant in reservatione, et in majori quadam declaratione vel extensione. Itaque etiam ibi excommunican-

tur auctores horum statutorum, qui simplici generalique voce *Statutarii*, vocantur; illa tamen comprehenduntur omnes, qui in hac Bulla significantur per omnia illa verba: *Qui statuta, ordinationes, etc., fecerint, ordinaverint et publicaverint*. Præterea in illo textu excommunicantur talium statutorum scriptores, qui sane non videntur in tota hac clausula comprehendi, quia illa tria verba, *fecerint, ordinaverint et publicaverint*, in rigore tantum significare videntur principales auctores talium statutorum; scriptores autem non dicuntur, nec sunt auctores legum, sed instrumenta quædam eorum; in hac autem clausula nulla fit extensio ad eos, qui favent vel præbent auxilium, etc. Quod si hoc verum est, tales scriptores excommunicati manent, non tamen excommunicatione reservata. Verumtamen satis probabile est, etiam illos in hac clausula comprehendere sub illo verbo, *publicaverint*, nam, quia scriptura est publicum instrumentum, merito dici potest publicare statutum, qui illud scribit. Responderi potest primum verbum, *publicare*, ibi non sumi executive, ut sic dicam, sed autoritative, sicut verbum facere vel ordinare; neque enim præco, v. gr., qui legem promulgat, hanc censuram incurrat, sed qui promulgare præcipit, et ideo proprie publicare dicetur. Quæ responsio posset acceptari, nisi in Bulla adderetur illa vox, *quomodolibet fecerint et publicaverint*; non ergo comprehendit tantum præcipientem, sed etiam subscribentem, nam hi omnes aliquo modo publicationem efficiunt.

81. Præterea excommunicantur in dicto textu omnes, *qui de cætero dicta statuta servari fecerint*. Quæ verba in virtute videntur eadem cum illis verbis Bullæ, *et qui factis vel ordinatis usi fuerint*, nam proprius usus legis est observantia ejus; ille ergo statuto utitur, qui illud servat vel servari facit. Adhuc vero in illo textu hæc verba: *Nisi ea de Capitularibus suis infra duos menses post hujusmodi publicationem sententiæ fecerint amoveri*. Quæ solum potuerunt habere locum in statutis hujusmodi, ante conditum et promulgatum illud decretum editis; nam in iis, quæ postea facta sunt, præsertim post duos menses ab illius decreti promulgatione, jam non habet locum illius temporis determinatio seu potius dilatio; nam semper, quocumque tempore talia statuta conserventur seu retineantur, jam id fit post duos menses a promulgatione illius decreti; et ita committitur

contra illud, ejusque excommunicatio incurratur. Hæc autem verba aut æquivalentia non habentur in Bulla. Unde si aliquis princeps vel respublica talia haberet statuta, eis vero non uteretur, nollet tamen ea abraderi a suis libris seu Capitularibus, sed ea conservare ad memoriam, non videtur incurrere in hanc censuram Bullæ, quia illud non est facere aut ordinare talia statuta, neque eis uti, et hæc tantum sunt, quæ prohibentur in hac Bulla.

82. *Navarri sententia*. — Imo etiam videri potest, propter illam solam omissionem delendi talia statuta a Capitularibus, non incurrere excommunicationem illius decretalis, nisi simul concurrat usus seu observantia talis statuti; nam ita utrumque proponitur in illo capite sub particula exceptiva, ut simul videantur requiri ad illam excommunicationem incurrendam. Sic enim dicitur: *Qui de cætero servari fecerint statuta edita, nisi ea de Capitularibus, etc., fecerint amoveri*. Unde Cajetanus, in Summa, verb. *Excommunicatio*, cap. 34, sentit, quod ad incurrendam illam excommunicationem non sufficit non amovere illa a Capitularibus, nisi simul aliquis faciat ea servari. Dubitat vero an satis sit, facere ea servari, si alioquin eradit illa ex libris infra duos menses; id vero clarius docuit Navarrus, cap. 27, num. 119, et videtur sane consequenter loqui. Nam, si ad incurrendam illam censuram sufficeret facere observare talia statuta etiamsi e libris eradantur, non vero e contrario, jam tunc in illo textu illa adjectio superflua esset, quia si quis facit, ut talia statuta serventur, incurrat excommunicationem, sive illa amoveat, sive non; et similiter si non facit servari, non incurrat, etiamsi illa non amoveat; nihil ergo operatur illa adjectio; ergo juxta illam interpretationem si quis amoveat talia statuta a Capitularibus, licet faciat ea servari et usu retineri, non incurrat, quia ad incurrendum utrumque requiritur. Quod etiam patet, quia illa particula, *nisi*, exceptive intellecta, in rigore hoc significat.

83. *Aliorum sententia*. — Quia vero hoc ipsum consequens videtur absurdum et contra mentem illius legis, scilicet, quod faciens servare hæc statuta, si illa deleat, excommunicationem hanc non incurrat, ideo existimant alii particulam, *nisi ea de Capitularibus, etc.*, non esse exceptionem prioris membri, sed novum membrum illius censuræ, et supplendam esse particulam copulativam, *et*, quæ ibi deest, et obscuritatem

facit. Ita ut sensus sit, *excommunicamus eos si talia statuta servari fecerint, et nisi ea de Capitularibus amoveant*. Et ita quodlibet horum sufficit ad illam excommunicationem incurrendam. Et hanc sententiam tenet Sylvest., verb. *Excommunicatio*, 9, excom. 10, num. 31. Et idem sentit Abbas exponens illud cap., numerans varias personas incurrentes excommunicationem ex vi illius textus. Ubi simpliciter affirmat eam incurrere, qui faciunt talia statuta servari, nec requirit quod ea non deleat. Et videtur probabilissima; quid enim refert ea delere ex libris, si quis faciat ut usu et effectu teneantur? Item, nam qui servari facit similem consuetudinem, etiamsi scripta non sit, incurrit hanc censuram; ergo qui facit servari statutum, etiamsi ex scripto illud deleat, eandem censuram incurret. Supposita autem hac parte, ratio facta ad probandum alteram, videtur etiam efficax. Et ideo in rigore hæc sententia videtur verior. Opposita vero est mitior, quod multum facit ad probabilitatem in materia pœnali, maxime cum verba textus sint obscura, ideoque in praxi prædicta sententia probabilis est.

84. *Rector civitatis non impediens observantiam hujus statuti non incurrit.* — Addit vero Navarr. incurrere hanc excommunicationem consules et rectores civitatis, non solum faciendo statuta servari, sed etiam si sciant eorum observantiam et non impediunt, *quia hoc*, inquit, *expresse dicitur in textu*. Sed ego ibi hoc non invenio. Unde Cajetan., d. c. 31, oppositum sentit, nimirum solum incurrere, qui positive concurrunt ad hanc observationem. Qui non fundatur in eo, quod illi Navarrus tribuit, scilicet, quia propter solam omissionem non incurritur censura; nam hoc ita generatim sumptum tam est aperte falsum, ut non potuerit Cajetan. in eo facile decipi; sed fundatur in hoc, quod propter omissionem non incurritur censura alicujus canonis, nisi in eo sufficienter exprimat, quia censura est gravissima, et ideo non est dure, sed leniter interpretanda; in eo autem canone non fit mentio de omittentibus, sed solum de concurrentibus. Atque hoc modo sententia Cajetani satis probabilis est.

85. Ut autem textus ille melius intelligatur, duæ partes ad nostrum propositum spectantes in eo distinguendæ sunt. In priori scilicet versic. *Necnon*, etc., videtur esse sermo de statutis editis usque ad illud tempus contra Ecclesiasticam libertatem, et in eo duo pro-

hibentur, scilicet, *facere ut ea serventur, et non facere ut de libris publicis eradantur, seu retinere illa in Capitularibus suis* (id est in libris publicis et ad hoc deputatis) ultra duos menses. Primum consistit in actione, et quantum ad illam partem ego opinor non incurrere illam censuram eum, qui positive non operatur vel cooperatur alicui ad observationem talis statuti, etiamsi possit et debeat illud impedire, et non faciat, propter rationem Cajetani, quia, licet talis omissio sit culpabilis et indirecte participet malitiam cooperationis, tamen formaliter non est facere ut statutum servetur; et in statuto pœnali standum est proprietati et rigori verborum. Et confirmatur, quia censura non est extendenda ad consentientes etiam culpabiliter, nisi hoc ipsum in lege exprimat; in præsentem autem decreto hoc non exprimitur; ergo hæc censura non extenditur ad consentientes; sed ille, qui tantum non prohibet, cum possit et debeat, ad summum se habet ut consentiens. At vero secundum, quod in ea parte prohibetur, ex se magis consistit in omissione; excommunicantur enim, *qui post duos menses non fecerint amovere, etc.*; unde præceptum illud proprie est affirmativum *ut faciant amoveri*, cui præcepto proprie et per se opponitur omissio, quæ maxime illi attribuenda est, ad quem ex officio spectat talia statuta conservare vel delere, et non facit cum possit. Quapropter, si vera est secunda sententia supra relata, quod ad incurrendam illam censuram sufficit qualibet pars illius disjunctionis, per solam hanc omissionem poterit illa censura incurri. Juxta priorem vero sententiam, quam diximus etiam esse probabilem, non sufficit hæc omissio, nisi cum illa simul prior commissio concurrat. Tota vero hæc pars, quantum ex illo textu colligitur, procedit de statutis edictis usque ad illud tempus, ut patet ex illis verbis: *Qui de cætero servari fecerint statuta edita et consuetudines introductas, etc.* Item ex illis: *Nisi ea de Capitularibus suis infra duos menses post publicationem hujus sententiæ fecerint amoveri*. Quæ non possunt habere locum nisi in iis, quæ antea edita et constituta fuerint. Denique quia de posteriori tempore postea statuitur. Atque ita illa prior pars non admodum potest ad usum deservire.

86. In posteriori ergo parte prohibentur similia statuta in futurum, et excommunicantur varia genera personarum. Inter quas aliquæ sunt, quæ propter solam omissionem

non incurrunt hanc censuram absque ulla dubitatione, aliæ vero sunt, de quibus potest esse dubium. In priori ordine in primis sunt *scriptores talium statutorum*, nam hoc manifeste requirit actionem; unde, qui non scribit, licet possit et debeat impedire, ne alius scribat, et non faciat, non incurret illam, saltem ut scriptor, quidquid sit de alio titulo, de quo statim. Idem censeo de illis personis, quæ ibi vocantur *Statutarii*, id est conditores statutorum; nam hi etiam non sunt tales, nisi positive concurrant. Idem de iudicibus vel tabellionibus, *qui secundum ea statuta præsumpserint judicare, vel in publicam formam scribere judicata*. Nam utrumque horum requirit positivam actionem, ut ex terminis constat. Neque in his omnibus aliquid additur de consentientibus aut dantibus favorem, vel aliquid simile. Præter hæc vero adduntur hæc verba: *Necnon* (scilicet *excommunicamus*) *potestates, consules, rectores et consiliarios locorum, ubi de cætero hujusmodi statuta et consuetudines editæ fuerint vel servatæ*. In quibus nulla actio vel omissio in his quatuor generibus personarum declaratur, ob quam excommunicantur; sed sufficere indicatur, quod in eorum locis talia introducuntur. Nihilominus tamen certum est, quod Cajet. addidit, hujusmodi personas non incurrere hanc censuram, nisi aliquam gravem culpam committant in hujusmodi editione statuti vel consuetudinis, quia excommunicatio non incurritur nisi propter propriam culpam personalem. An vero oporteat eos peccare committendo vel sufficiat omittendo, in textu non explicatur; nec Cajet. expresse affirmat requiri commissionem. Et quoad hanc partem probabilior mihi videtur opinio Navarri, quod omissio sufficiat, tum quia lex non distinguit; nec ergo nos sine sufficienti causa distinguere debemus; tum etiam quia ideo lex illa non designavit certam actionem, sed sufficere existimavit talem introductionem in tali loco, quia supponit, moraliter loquendo, hoc provenire ex culpa et negligentia eorum, qui gubernant; quod maxime patet in consuetudine, quæ superioribus tribuitur, quando ipsi vident et permittunt; ergo quoad hanc partem hujusmodi modus negligentia sufficiet in his personis, ut hanc censuram incurrant.

87. *Alia extensio excommunicationis ex capite Noverit.* — Extenditur præterea in dicto textu illa excommunicatio ad eos, qui errare faciunt consuetudines introductas

contra Ecclesiæ libertatem. Quæ personæ non videntur in hac Bulla comprehensæ, quia aliud est servare consuetudinem seu facere illam servare, aliud vero prætextu illius legem aliquam vel statutum condere; in hac autem Bulla excommunicantur, qui prætextu consuetudinis condunt statuta contraria Ecclesiasticæ libertati, non vero qui talem consuetudinem absque lege latam servare faciunt, quod in prædicto textu prohibetur; et ideo qui in hoc præcise delinquant, in excommunicationem quidem in illo capite latam incidunt, non tamen videntur in propriam et reservatam censuram Bullæ Cœnæ incurrere. Nisi quis dicat, satis censerem moraliter legem statuere, aut certe lege uti, qui consuetudinem tanquam habentem vim legis servare facit; et ex hoc capite incurrere in Bullam Cœnæ, non tanquam conditorem legis, sed tanquam illa utentem. Quod est probabiliter consideratum, tamen ad ampliandam pœnam rigorosum est, quia consuetudo in sermonis proprietate non est statutum aut lex; et ideo in praxi satis probabilis et segura videtur prior sententia.

88. *Alia ejusdem excommunicationis extensio.* — Tandem in eodem capite excommunicantur in particulari quædam personæ, scilicet, *potestates, consules, rectores et consiliarii locorum, ubi hæc statuta, vel consuetudines editæ fuerint, vel servatæ, et qui secundum eas judicare præsumpserint, vel in publicam formam scribere sic judicata*. Ubi advertendum est, hanc extensionem factam videri propter ea statuta, quæ fiunt ab aliqua republica vel communitate; nam quia communitas excommunicari non potest, ideo fertur talis excommunicatio in capita seu principalia membra talis communitatis, quæ ad talia statuta edenda vel ad eorum usum concurrunt. Atque hoc modo est talis censura intelligenda, ut recte Cajetanus, verb. *Excommunicatio*, c. 31, annotavit. Nam, si contingat aliquem esse consulem ejus civitatis, ubi statutum editur aut servatur, ipsum autem nullo modo concurrere ad talis statuti editionem vel observationem, non propterea incurret ipse censuram, quod communitas, ejus ipse est principale membrum, in eo deliquit, quia excommunicatio non incurritur propter peccatum communitatis, sed propter proprium; ideo enim non fertur in communitatem, sed in singulas personas. Ergo personæ ibi nominatæ tunc incurrent, quando in eo facto deliquerint, non vero alias, ut in simili an-